

ИНТЕЛЛЕКТУАЛ ЁШЛАРНИ МИЛЛИЙ ВА УМУМИНСОНИЙ ҚАДРИЯТЛАР ВОСИТАСИДА ТАРБИЯЛАШ – МЕДИА МАДАНИЯТ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

Зухра ИСМАИЛОВА,

*Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини
механизациялаш муҳандислари институти-миллий
тадқиқот университети профессори, педагогика
фанлари доктори.*

Мамлакатимизда янги бу жараёнда рақобатбардошлиги Ўзбекистонни барпо этиш, ёшларнинг интеллектуал ривожига Учинчи Ренесанс пойдеворини ҳамда уларнинг истеъдоди ва яратиш йўлида кенг кўламли қобилиятларини тўлиқ рўёбга ва улугвор ислохотлар амалга чиқариш билан чамбарчас оширилмоқда. Барча соҳадаги боғлиқ. Шу боис Президентнинг ислохотлар ватанимиз истиқболи, 2021 йил 13 июлдаги ПФ-6260-сон фармонида мувофиқ ёшлар тинчлиги ва ободлигига томонидан кўтарилган таклиф йўналтирилган. Ана шундай ва ташаббуслар, муаммо ҳамда улкан орзу ва мақсадларимизни масалалар ечими юзасидан ҳар рўёбга чиқаришда интеллектуал йили Ёшлар куни арафасида ёшларни тарбиялаш энг муҳим Ҳукуматнинг дастури, шунингдек, Қорақалпоғистон Вазирлар вазифа саналади. Илм-фан Кенгаши, вилоятлар ва ва технологияларнинг жадал Тошкент шаҳар, туман ва шаҳар ривожланиши, глобал дунёда ҳокимликларининг шароитида алоҳида ҳар бир давлат ва жамиятнинг

ҳудудий дастурлари қабул зийнатлардан ҳисобланган.
қилинади. Одамзодни юксакларга

Таълим ва тарбиянинг бош кўтарадиган ҳам, унинг қадр-вазифаларидан бири жамиятдаги ёшларни Она-Ватанга меҳр-муҳаббатли қилиб тарбиялашдир. Бу, ўз навбатида, замонавий билимлар орқали ёшларда ватанпарварлик туйғуларини шакллантиришни тақо-

зо қилади. Бундай дол-
зарб вазифанинг кун
тартибига қўйилиши
бежиз эмас. Ёшлар дунё-
қарашида тафаккур, жа-
ҳон тараққиётида рўй
бераётган ўзгаришлар,
таъсир ўтказувчи сифа-
тида сақланиб қолмоқда.

Шуниси аёнки, тарихий билимлар ёшларни кўп нарсaga онгли равишда қарашга ундайди. Уларнинг ҳар бири қалбида Ватанга меҳр туйғуларини, бугунги кун қадрига етиш ҳиссини шакллантиради. Юқори цивилизациялашган бугунги маконда ёшлар билан якка тартибда ишни йўлга қўйиш, уларда ахлоқийлик фазилатларини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади. Чунки одоб ва ахлоқ азалдан инсон учун энг зарур

ёдда тутиш ўринлидир. Ёшларда ана шундай фазилатларни тарбиялашда оила ва ташқи муҳит, хусусан, мактаб ва ўқув юртлирининг аҳамияти катта.

“Ёшларга оид давлат сиёсати тўғрисида” ги қонуннинг 3-моддасида “Ёшларга оид давлат сиёсати - давлат томонидан амалга ошириладиган ҳамда ёшларни ижтимоий жиҳатдан шакллантириш ва уларнинг интеллектуал, ижодий ва бошқа йўналишдаги салоҳиятини камол топтириш учун шарт-шароитлар

яратилишини назарда тутадиган ижтимоий иқтисодий, ташкилий ва ҳуқуқий чора тадбирлар тизимини яратиш” каби мақсад ва вазифалар белгиланган.

Мамлакатимиз инсонларнинг яшаш шарт-шароитларини яхшилаш, ёшларга билим бериш, бўш вақтларини самарали ташкил этиш ва бунинг натижасида жамият ҳаётида фаол иштирок этиш, оиласи, касби, ватанини севиш каби ижобий хислатларни жо қилишга катта эътибор қаратмоқда. Шу боис ҳамжамят тараққиётига тегишли бўлган барча соҳаларга алоҳида аҳамият берилмоқда.

Янгиланаётган Ўзбекистон шароитида ёшларга давлат сиёсати даражасида эътибор берилиб, кундан-кунга фан, таълим ва ишлаб чиқариш жараёнида ёшларнинг интеллектуал салоҳияти ва тафаккур тарзи ижобий томонга ўзгариб бормоқда. Давлатимиз раҳбари таъкидлаганидек: “Биз ёшларга доир давлат сиёсатини ҳеч оғишмасдан, қатъият билан давом эттирамиз, нафақат давом эттирамиз, балки бу сиёсатни энг устувор вазифамиз сифатида бугун

замон талаб қилаётган юксак даражага кўтарамиз. Ёшларни мустақил фикрлайдиган, юксак интеллектуал ва маънавий салоҳиятга эга бўлиб, дунё миқёсида ўз тенгдошларига ҳеч қайси соҳада бўш келмайдиган инсонлар бўлиб камол топиши, бахтли бўлиши учун давлатимиз ва жамиятимизнинг бор куч ва имкониятларини сафарбар этамиз.”

Бироқ замонавий трансформацион жараёнлар ҳозирги дунёда тобора жадаллашиб, унинг ёшлар ҳаётига таъсири натижасида маданиятнинг универсиаллашуви тобора кучайиб бормоқда. Бугунги кунда мазкур жараёнларнинг ғоят ўткир ва кенг қамровли таъсирини деярли барча соҳада кўриш ва кузатиш мумкин. Айниқса, давлатлар ва халқлар ўртасидаги интеграция ва ҳамкорлик алоқаларининг кучайиши, хорижий инвестиция воситасида кўплаб янги иш ўринлари яратилиши, замонавий коммуникация ва ахборот технологиялари, илм-фан ютуқларининг тезкорлик билан тарқалиши, турлиқадриятларнинг умуминсоний негизда уйғунла-

шуви, цивилизациялараро мулоқотнинг янгича сифат касб этиши, экологик офатлар пайтида ўзаро ёрдам кўрсатиш имкониятларининг ортиши, табиийки, ёшлар масаласига жиддий эътибор бериш ва уларни турли маънавий таҳдидлардан ҳимоя қилиш ва дунё ҳамжамиятида ўз ўрнини топишга кўмаклашиш заруратини долзарб қилиб қўймоқда. Бу борада Шарқ мутафаккирларининг пурмаъно ҳикматларига эътибор берадиган бўлсак, улар муаммони ҳал қилишда илмга алоҳида эътибор қаратган. Ўз даврининг етук мутафаккирларидан ҳисобланган Низомий Ганжавий ёшларни илм-маърифатли қилиб тарбиялаш жуда муҳим эканлигини кўп бор таъкидлаган. У, жумладан, шундай дейди: “Куним кундан-кунга бўлсин десанг хуш, илм пайидан бўл борида эс-хуш!”

Бугунги ёшлар янгича фикрлашга ва замон билан ҳамнафас бўлишга интилмоқда. Унинг асоси эса интеллект ҳисобланади. Компьютер технологияларининг юқори суръатдаги тараққиёти инсоният тафаккурида янада сермазмун

аҳамият касб этмоқда. Ахборот таъсири деб ном олган асримизни телекоммуникациясиз тасаввур қилиш қийин. Сўнги русумдаги телефон, планшет, ноутбук ва компьютерлар интернет орқали бизга керакли маълумот ва янгиликларни бир зумда аниқлашда беминнат хизмат қилади.

Ҳозирги замонда интернет тармоғидаги сайтлардан ўзимизга керакли бўлган ахборотларни бир неча дақиқаларда олишимиз мумкин. Бу бизга жуда қулай, осон ва вақтдан ютиш имконини беради. Аммо масаланинг иккинчи тарафи ҳам бор. Интернетдан кераксиз ва бузғунчи гоёлар мақсадида, ахборот хуружи сифатида ҳамда ёшларнинг миясини заҳарловчи восита сифатида фойдаланувчилар ҳам йўқ эмас. Тўғри, мустақил тафаккурга, интеллектуал илмий салоҳиятга эга бўлган ёшлар ҳар қандай хуружлардан ўзини ҳимоя қила олади. Бу борада ёшлар маънавияти ва миллий маданияти устувор аҳамият касб этади.

Давлатимиз раҳбари томонидан алоҳида қайд этилганидек: “Биз ҳақиқатни

ҳеч қачон эсимиздан ривожланмаган вақтларда чиқармаслигимиз керак, ёшлар илм олишга, китоб мамлакатимизда маданият ва ўқишга, спорт машғулоти билан шуғулланишга ошиқиб кетган. Бугунги ёшларнинг қизиқиши эса аксинча. Энди уларнинг кўпчилиги интернет кафелари, компьютер ўйинлари марказларига интилмоқда. Аммо улар бу ёшида билим эгаллаш, касб-хунар ўрганиш, ўзини келажагини яратиш учун ҳаракат қилишлари лозим.

Интернетда тарқаладиган турли ёшлар маънавиятига салбий таъсир кўрсатаётган хабарлар, беъмани расмлар, видеолар ва компьютер ўйинлари натижасида ёшларнинг савияси пасайиб, ҳаётга, атроф-муҳит ва инсонларга бўлган муносабати тубдан ёмонлашиб бормоқда. Бешафқат компьютер ўйинлари

Хар қандай жараённинг салбий ва ижобий томонлари бўлганидек, интернет ва ахборот коммуникация технологияларининг ҳам салбий жиҳатлари мавжуд. Тан олиб айтишимиз керакки, интернет ва ахборот-коммуникация технологиялари

ёшлар онгини заҳарламоқда. Бу ўйинларда кимнидир ўлдиришади, атрофни вайрон қилишади ва вайронкор ғояларни амалга оширишади. Бундай жангари ўйинлар билан машғул бўлаётган ёшлар келажакда қандай инсон бўлиб вояга етади, деган саволга жавоб топишимиз лозим бўлади?

Бу каби компьютер ўйинлари ёшларни бемехр, қўпол қилиб қўяди, яхшиликдан узоқлаштиради. Бундан ташқари асаб тизимига салбий таъсир кўрсатади ва бунинг оқибатида улар асабий ва жаҳлдор бўлиб, жамиятга ва ўз яқинларига турли даражада жабр-зулм, зарар етказаётгани сир эмас. Ушбу кўнгилсиз воқеаларни олдини олишда, ёшларни интернетдаги зарарли хуружлардан асрашни, уларни ахборот технологияларидан унумли фойдаланишга ўргатишни ҳар биримиз ўзимиз учун масъулиятли вазифа сифатида қабул қилишимиз ва биргаликда чора-тадбирларни амалга оширишимиз зарур. Зеро, ҳозирги кунда Юртбошимиз ташаббуси билан ёшларга бўлган эътиборни кучайтириш, уларни

маданият, санъат, жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш, навқирон авлодда ахборот технологияларидан фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш, юртимиз ёшлари ўртасида китобхонликни тарғиб қилиш, хотин-қизлар бандлигини ошириш масалаларига жиддий эътибор қаратилмоқда.

Шоир Аҳмад Шавқий айтганидек: “Миллатлар ахлоқи билан миллат бўлади, ахлоқи кетса, миллат ҳам кетади”. Миллатимиз узоқ йиллик тарихга эга. Ушбу даврлар мобайнида қанчадан-қанча мутафаккирлар, олимлар, уламолар, дин пешволари етишиб чиқди. Улар дунё олимлари ва мутафаккирлари томонидан тан олиниб, жаҳон цивилизациясига муносиб ҳисса қўшганлар. Бугунгикунга келиб эса бизни қийнаётган муаммолардан бири, айнан ёшларнинг интеллектуал салоҳияти ва тафаккурининг сустлиги, бу эса уларнинг интернетдан фойдаланишида ҳам ўзининг салбий таъсирини кўрсатмоқда. Бу борада биз томошабин бўлиб турмасдан уларда илмга, маърифатга қизиқишини

уйғотишимиз ва интернетдан самарали фойдаланишни йўлга қўйишимиз керак. Бизга бу борада қўл келадиган омил сифатида хориж медиа таълимини намуна сифатида кўрсатишимиз мумкин.

Хитой миллий интернет доменида ҳар қандай андишасиз фотосуратларни аниқлаган инсонга маълум миқдорда мукофот бериш ваъда қилинган. Америка Қўшма Штатларида мактабларни шу мазмундаги сайтлардан муҳофаза қилиш мақсадида контент филтрлар билан таъминлаш учун маблағ ажратилган. Австралия таълим вазирлиги барча мактаб ва университетларда андишасиз сайтларга киришни тақиқлаш учун 1,3 млн. доллар сарф қилади. Исроилда эса махсус ультратовушли асбоб ишлаб чиқилди. Унинг ёрдамида фойдаланувчининг ёшини аниқлаш мумкин. Агар у ёш бўлса, автоматик равишда ҳаёсиз сайтларга киролмайди. Бирлашган Араб Амирликларида глобал тармоққа кириш мамлакатдаги ягона интернет-провайдер - Этисалат орқали амалга оширилади. Саудия

Арабистонида эса, “Internet national” номли комплекс метод ишлаб чиқилган бўлиб, унинг воситасида фойдаланувчилар манзили ва жўнатилаётган хабарлар филтрланади. Булардан шундай хулоса келиб чиқадики, ўз болалик даврини ўтаб, янги ҳаётга қадам қўяётган келажак авлодларни биз катталар ҳимоя қилишимиз ва уларни ижобий томонга йўналтиришимиз керак.

Бундан 3,5 минг йил илгари яшаб ўтган фиръавнлардан бири қабртоши устига “Ёшларимиз ўжар ва қайсар, кексаларнинг айтганини назар писандга олмайди, аждодлар қадриятини инкор этади” деган сўзлар битилгани ҳам ёшлар тарбияси башарият тараққиётининг барча босқичида асосий масалалардан бири бўлиб келганини тасдиқлайди. Яна бир мисол: антик давр буюк файласуфи Сукрот ўз даврида: “Эҳ, бу ёшлар қаёққа қараб кетмоқда” - деб хитоб қилган эди. Ўз даврида жадид намоёндаларидан бири Исҳоқхон Жунайдуллахонхўжа ўғли Ибрат ўзининг мақолаларида тўйлардаги исрофгарчиликлар, ортиқча сарф-сурфлар, ёшларнинг илм

олишдан кўра кўпкари, яъни улоқ чопишга бўлган ишқибозликлари ҳақида ўз мулоҳазаларини билдиради. У халқни ҳар хил иллатлардан сақловчи куч-илм олиш эканлигини кўрсатади. У шундай деб ёзади: “Илмсиз киши, асоссиз девор дегани. Асоссиз девор ғоятда беэътибор бўлур. Илм ўқунг - ўқутунг ахлоқи фунун, замонага даркорлик илмлар зарур”. Ибрат ушбу фикрлари билан замона ёшларини ўз даври дунёвий билимларидан ҳам тўлиқ хабардор бўлишга ундайди. Жадидлар кишиларнинг ахлоқий-маънавий тарбиясига эътибор қаратиб, уларни ҳар хил чет маданиятлардан, ахлоқлардан сақланишга чақирганлар.

Абдулҳамид Чўлпоннинг бу соҳадаги фикрлари ғоят ибратлидир. “...Эй қариндошлар! Катта илтимосимиз шулдурки, Оврупанинг мўдосидан, шишасидан, бузуқ ахлоқидан намуна олмасдан ва бунларга бул жиҳатдан тақлид қилмасдан балки, илм, фан, ҳунар, саноатга ўхшашлик маданиятларидан намуна олуб бул жиҳатдан тақлид қилмоқимиз лозимдур. Оврупанинг мўдоси ва бузуқ

ахлоқи сизларни хонавайрон, беватан, асир-қул қиладур.

Бундан сақланингиз Оврўпонинг мактаб, мадраса, илм-фан, саноат, ҳунарга ўхшаш маданиятлари сизларни обод, маъмур, олим қилуб, жоҳилликдан асорат қуллигидан қутулдуродур. Биродарлар, кўзларингизни очуб яхши ўйланглар!!! ” Демак тарбия масаласи ҳар қайси даврда долзарб бўлган ва у бугун ҳам азалдагидек ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ.

Хулоса ўрнида шуни айтишимиз мумкинки, сўнгги йилларда мамлакатимизда ёшларга оид давлат сиёсатининг устувор вазифаларининг кўлами тобора ортиб бормоқда.

Айниқса, интеллектуал ёшлар тарбияси, ташаббускорлик қобилияти, илмий салоҳияти, уларда ижодкорлик ва ижтимоий фаолликни ошириш тамоийллари

муҳим саналади.

Ёшларни тинчлик, тоқатлилик, инсонпарвар, миллатлараро мулоқот руҳида тарбиялаш ҳамда уларни жамиятда ижтимоий фаоллигини ошириш борасида қилиниши керак бўлган ишлар ўз долзарблигини ҳеч қачон йўқотмайди. Ёшларнинг порлоқ келажагини ўйлаб самарали фаолият олиб бориш, интеллектуал ёшларни тарбиялаш энг муҳим вазифа бўлиб қолишини алоҳида таъкидлаган ҳолда малакали ёш кадрларга бўлган эҳтиёжни тўла амалга ошириш борасида қуйидаги тавсия ва мулоҳазаларни келтириш мумкин:

-Ёшлар ўртасида медиа маданиятни шакллантиришда уларнинг эътиборига асосли, муҳим, зарур, фойдали ахборотларни ўрганишларини тавсия этиш;

-Ота-оналарнинг медиа саводхонлигини ошириб, оила, таълим муассасалари билан ҳамкорлигини йўлга қўйиш;

-Тарбиявий ишлар баҳс-мунозаралар, дебатлар, муаммоли ва зиддиятларни таҳлил қилиш педагогик-психологик профилактика ишларини олиб бориш;

-Узлуксиз таълим тизимининг барча босқичида вояга етмаганларнинг медиа муҳитга самарали ҳаракатланиш, кўникма, малакаларга эга бўлишларини таъминловчи ўқув ва тарбиявий ишларни ташкил қилиш;

-Медиа таълимни самарали ташкил этиш юзасидан тўпланган хорижий ва маҳаллий тажрибаларни оммалаштириш;

- Таълим муассасаларида медиа-таълимни ташкил этилишини йўлга қўйиш учун зарур педагогик шарт-шароитларни яратиш.

